

STORÅN

(IDRE—SÄRNA)

AV

KARL ERIK FORSSLUND

MED DALÄLVEN

FRÅN KÄLLORNA TILL HAVET

DEL I ÖSTER-DALÄLVEN BOK I.

MED DALÄLVEN
FRÅN KÄLLORNA TILL HAVET

—
FÖRSTA DELEN

ÖSTER-DALÄLVEN

FÖRSTA BOKEN

STORÅN

(IDRE-SÄRNA)

S T O R Å N

(IDRE — SÄRNA)

AV

KARL-ERIK FORSSLUND

—
MED 108 BILDER I TAXTEN, 1 KARTA
OCH 1 DRÄKTBILD I FÄRGTRYCK SAMT, 31
UPPTECKNINGAR AV LÅTAR

—
STOCKHOLM
ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAGS A.B.

VICTOR PETTERSONS
BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG

STOCKHOLM
1 9 1 9

12
1919

1919

Till Dalarnes Hembygdsförbund

FÖRETAL

Egentligen skulle jag nog ej ännu vara färdig att börja ge ut böckerna om Dalälven, fast jag haft dem under arbete i åtskilliga år. Men skulle utgivningen ännu längre fördröjas, hunne jag törhända aldrig fram, och älven skulle säkerligen då svälla över alla bräddar. Den har kanske redan blivit alltför bred och vidlyftig; arbetet blir i viss mån en landskapsbeskrivning socken efter socken — det finns ju knappt en vrå av Dalarne, som ej mer eller mindre står i förbindelse med älven.

Men någon utlömmande slik beskrivning har jag ej varit förmäten nog att åsyfta — på sin höjd en grundval för en sådan eller en ram därtill. Jag har strövat fram som älven och tagit med mig, vad som kommit i min väg och synts mig mest värt att nämnas och bevaras. Det har framför allt blivit dels det gamla, som är på väg att försvinna, dels det som ligger älven närmast och hänger samman med honom såsom landskapets främsta drivande och bärande kraft — naturens formare och kulturens hävstång, både bygdens och obygdens stora pulsåder.

Det är sålunda också älven, som bestämt arbetets plan. Sockengränserna ha ej kunnat strängt fasthållas; så t. ex. kommer en god del av Idre och Särna att skildras i första boken om Väster-Dalälven, eftersom den genomflytes av dennas källarmar. Detsamma gäller om en del av Älvdalen (Nornäs finnmark m. m.). — Så långt som möjligt söker jag dock ta var socken som ett samlat helt, varje bok som något avslutat och självständigt. Men var ny bok förutsätter alla de föregående, ingen kan ryckas loss och läsas ensam, utan sammanhang med de andra.

Trots vidlyftheten vore givetvis mycket att tillägga, många stora brister och luckor att fylla. Jag har ju ej sett älvens alla tillflöden, ej kunnat besöka varje gård eller leva med älven någon längre tid i varje bygd. Och jag är ej fackman på något bestämt område, bara en samlare som vill ha med sig hem allt vackert eller märkligt, han möter.

Allt arbetet nu kan börja utgivas, därför har jag att jämte förläggarnes tillmötesgående varmt tacka främst den stora, intresserade välvilja, som Landshövding F. Holmquist och Kopparbergs Läns Hushållningssällskaps Förvaltningsutskott visat mig genom att medels ett anslag å 6,000 kr., fördelat på 2 år, möjliggöra fortsatta färder och förstudier till I:sta delen (Öster-Dalälven); därefter

ÖSTERDALÄLVEN. STORÅN

disponent H. A. Munktell och Munktells Pappersfabriks A.-B., Grycksbo, som haft vänligheten anslå 1,000 kr. till utgivandet av denna del — samt sist, men ej minst de Öster-Dals-socknar, som till samma syfte välvilligt lämnat anslag (Idre 200, Särna 300 kr.; övriga socknar och summor komma att nämnas i företalen till de böcker, där de skildras).

Att vidare ovannämnda brister och luckor ej äro ännu fler och större, därför är jag stor tack skyldig en hel rad vänner och hjälpare, vandringskamrater och medarbetare; i denna första bok främst grosshandlare Magnus Engzelius, Särna, och herr Carl Gudmundsson, Älvdalen, som bl. a. upptecknat de med M. E. och C. G. märkta låtarna*; vidare lappförmannen Jo Jonsson och hans familj, kommunalnämndens ordf. herr O. Balstadsveen, kommunalstämmans ordf. herr Jacob Johnsson och fru Ingeborg Johnsson, Idre, samt kyrkoherde Johannes Skoglund, Äppelbo, och pastor Hj. Alner, Rättvik (båda förr i Idre); herr Rudolf Arnberg och fröken Alma Arnberg samt källarmästare Olof Brandt, Särna, kronolänsman Einar Gottliebsson, Ludvika, docenten Gunnar Samuelsson och prof. K. B. Wiklund, Uppsala, vilken sistnämde tjänstvilligt granskat de lappska orden.

Jag säger ock ett hjärtligt tack för sist till allt vänligt värdfolk på vägen, och med erkänsla anför jag i slutet de såvitt jag vet viktigaste källskrifterna särskilt rörande denna första bok, en förteckning som skall fortsättas undan för undan. Många av dessa behandla givetvis större och skilda områden av landskapet, men komma i regel endast att anföras en gång, vadan varje sådan förteckning också kommer att delvis gälla för en eller flera följande böcker; jag har ej velat tynga skildringen med oupphörliga direkta hänvisningar eller anmärkningar.

De bilder, under vilka fotografens namn ej är utsatt, äro tagna med min egen gamla enkla kamera, som också väl förtjänar ett tack för troget tolvårigt kamratskap.

Gruvan, Falun, i mars 1917 — Storgården i februari 1918.

Författaren.

* Angående dem* bör anmärkas, att om de komma att utgivas av annan hand i väsentligt avvikande uppteckning, så är denna oriktig.

Lars Åhs foto 1908.

BILD 96. OLMORTS OLOF (SPAKEN), SPELMAN I SÄRNA.

LÅTAR OCH BRÖLLOP

Man får intrycket att folket numera har en sund och lugn livsglädje, som sällan tycks slå över. Unges ord »här dansar man heldre än man läser» (d. v. s. är läsare) gälla kanske än, om ock ej i samma grad fortsättningen: »Dans är båda köns favoritsak, och en söndagsafton kom, på en enda kallelse af violen, all hemmavarande byns ungdom skyndsamt till prestens loge, der balen fortsattes långt in på natten, och der man särdeles tracterade sig med den Norska Hallingedansen, hvilken för ett ovant öga ser ut såsom berodde den mer af hvarje dansande pars infall, än af en bestämd plan.» — Dybeck har ett snarlikt yttrande: »Särnafolket är till ytterlighet begivet på dans, och rör sig deri med en eldighet, som påminner om grannskapet med Norrige.»

Detta var för snart hundra år sedan. Då ljöd storspelmannen Olmorts Lars Svenssons fiol; han föddes 1803 och dog 1881. Redan före honom gick hans son bort, Olmorts Sven (1829—1870), som alltid slog sönder fiolen, när

han kom i tagen, och lagade den igen. Men deras låtar leva alltjämt, troget bevarade av Olmorts Svens söner, gubbarna Erik i Öjvassla och Olof i kyrkbyn, kallad Spak Olof (född 1855), deras kusin Ro Rudolf, Spakens son Erik och svåger Skogs Jannes Rolfsson. Skogsfolket är ock en spelmannssläkt; Skogs Pelle Persson hörde dit (1836—1907). — Gårds Jonas Jonasson hette en annan gammal mästerspelman (1815—1875); en stor grovlemmad karl, som vanligen gick i fårskinnkläder och hade fiolen i en fårskinnssäck; och stråken hade han gjort själv av en björkgren. — Sist äro att nämna Halfvar Bäckman, mycket anlitad för en 20 år se'n, och köpmannen Magnus Engzelius, Fornminnesföreningens ordförande, grundlig kännare och hängiven samlare av de gamla låtarna (född 1853 av gammal Dalasläkt, som tioåring lärjunge till den kände Rörosspelmannen Sme-Jens, senare till hovkapellisten Guido Wolter i Stockholm.). —

Liksom man förr dansade Hallingen, så ha ock låtarna ett norskt tycke. Hör på »Särnahurven»:

11. SÄRNA HURVEN: STOR-HURVEN.

M. E.

(G-strängen uppstämd till a.)

Efterspelet betyder ungefär »Dansen den var bra, och tack ska du ha!» — eller kanske: »Dansen den var bra, och *tre* ska vi ha!», ty dessa Polsdansar eller Slåttar, som deras rätta namn är (runddansar, brudslåttar), dansas vanligen i tre korta omgångar, därför att de äro ganska ansträngande; de dansas med stor livlighet och fordra gott utrymme. De böra spelas i raskt tempo, med kort stråkföring, lätt och lekande. Vid de flästa stämmes fiolen om, g-strängen stämmes upp till a, ofta också d-strängen till e; de sekunderande lösa strängarna få ofta ljuda med.

Storhurven har flera varianter; en är den något enklare Lillhurven, den dansas »bakmä», d. v. s. baklänges (motsols), och där äro repriserna om kastade:

**En skildring av Sveriges mest karaktäristiska, natur-
skönaste och minnesrikaste trakter i ord och bild**

är vad det storslagna verket

Med Dalälven från källorna till havet

kommer att bliva. Enligt arbetets plan blir det icke blott **ett överlägset praktverk**, utan **ett verk av osedvanligt högt värde** icke endast för samtiden utan för sekler. En motsvarighet till ett sådant verk utkommer icke en gång på hundra år.

Det är en väldig och storstilad plan, detta att med Dalälven, den längsta av Sveriges floder, som vägvisare giva icke blott en landskapsbeskrivning utan på samma gång ett tvärsnitt genom den mest utpräglad svenska bygd som finnes, där sena tidens ofta förflackande kultur ännu icke fullständigt hunnit ödelägga det ursprungliga och typiska, och genom trakter, där den nyare tidens industrier funnit betingelserna för sin verksamhet. Texten kommer hela tiden att belysas **med särskilt för detta arbete tagna fotografier samt andra bilder, kartor, notskrifter av karaktäristiska folkmelodier, dräktplanscher i färgtryck m. m.**

Inalles torde man lågt kunna räkna med att arbetet kommer att prydas med en slösande rikedom om

4 à 5,000 illustrationer.

Med Dalälven från källorna till havet kommer att omfatta **tre avdelningar**: I. **Öster-Dalälven**, II. **Väster-Dalälven** och III. **De förenade älvarnas lopp**. Varje av dessa avdelningar uppdelas i böcker, som vardera i regeln omfattar **en à två** socknar, undantagsvis flera. Tillsammans antages böckernas antal bliva omkring 20 till 24 st. Varje bok blir återigen uppdelad i 8-12 häften. Som regel kommer arbetet att utgivas i dubbelhäften. Priset är med tanke på verkets åtkomlighet för alla utan allför kännbara uppoffringar satt så utomordentligt lågt som 60 öre pr enkelhäfte. Utgiften blir i stort sett endast en obetydlighet, ty ett dubbelhäfte beräknas utkomma högst var fjortonde dag.

Nu föreligger komplett **Bok I** av den **första avdelningen**:

Storån

(Idre - Särna)

Med 108 illustrationer i texten, 1 dräktplansch i färgtryck, en karta och 31 st. nyupptecknade folkmelodier.

Pris komplett häftad Kr. 7:50

Kan även efter behag ännu utlösas i häften.

Subskription å **Med Dalälven från källorna till havet** mottages i alla boklädor och hos förlagets enskilda kommissionärer samt direkt hos förlaget.

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAGS A.-B.

18-